

Др Рајко Кузмановић, ПРИВРЕМЕНА НАРОДНА СКУПШТИНА ДФЈ ОД АВНОЈ-А ДО КОНСТИТУАНТЕ, Савремена администрација Београд 1981. стр. 172.

Народноослободилачки рат и социјалистичка револуција од 1941. па до данас, представљају неисцрпно поље истраживања многобројних научних радника који се баве историјом, правом, политиком, економијом социјологијом и војном доктрином. Прегледом низа радова научне и стручне литературе, мемоарске грађе, политичке публицистике, лако је утврдити да протеком времену ови револуционарни догађаји стално добијају у актуелности и да интересовање за њих расте. Без сумње, разлог томе је с једне стране, значај ових историјских догађаја за будући живот југословенских народа и народности и утицај који су извршили на успех напора свих прогресивно оријентисаних снага у свету тога времена. С друге стране, револуционарне промене о којима је реч широко су се одразиле на све односе у друштву, радикално мењајући дотадашње друштвено-економско уређење и установљавајући нову народну власт и промењен политички и правни систем.

Међутим, изучавањем поменутих радова није тешко закључити да се као предмет обраде најчешће јављају питања везана за вођење рата, изградњу и функционисање прво локалних, па затим централних органа нове народне власти — НОО-а и АВНОЈ-а са заседања АВНОЈ-а и анализу одлука које су у тим приликама донешене. Замашан је и број радова чији су се аутори определили за осветљавање проблема везаних за период обнове и изградње ратом разорене земље, па у том циљу ови радови започињу проучавањем Уставотворне скупштине, првим Уставом који је она донела 1946. године, и даље, развојем федеративне народне републике.

Мали је број радова чија је средишна тачка интересовања период у коме је основана Привремена народна скупштина ДФЈ, иако он представља значајан део пута који је у свом стварању прешла нова социјалистичка Југославија. Сложен задатак поверен Привременој народној скупштини састојао се у доношењу великог броја закона преко којих би се припремило конституисање Уставотворне скупштине и доношење првог

Устава ФНРЈ као документа озваничења новостечених позиција напредних снага Југославије које су се уз четворогодишњу борбу за ослобођење од окупатора избориле и за правилно решавање националног питања и нове социјалистичке односе. Околности у којима је Привремена народна скупштина обављала овај посао чиниле су га још тежим. Позната чињеница да су у Југославију у том периоду биле упрте очи великих сила, савезница, али и различитих реакционарних снага и да је свака од ових страна тежила остварењу својих интереса најбољи је доказ за то. Без обзира око кога биле окупљене, снаге реакције су имале исти циљ: враћање на старо и онемогућавање коначног конституисања нове Југославије на начин како је то утврђено одлукама АВНОЈ-а и политиком КПЈ-е. У истом циљу политички и дипломатски притисак вршила је и Велика Британија преко Намесништва неких чланова Привремене владе ДФЈ и преко легалне грађанске опозиције у Привременој народној скупштини.

Овако сложена проблематика јавља се као искључиви предмет обраде Британија преко Намесништва, неких чланова Привремене владе ДФЈ и АВНОЈ-а до Конституанте. Тако се ова књига, издата недавно од стране београдске „Савремене администрације“, јавља као неопходна, а до сада непостојеће дело, које ће заједно са већ објављеним радовима, чији су се аутори бавили изучавањем различитих питања из времена постојања и рада Привремене народне скупштине¹⁾ допринети научној обради овог значајног раздобља у формирању нове југословенске државе.

Материја је изложена у пет делова.

У првом делу аутор излаже друштвено-политичке прилике у Југославији до конституисања Привремене народне скупштине ДФЈ. Поред краћег приказа развоја народне власти преко ширења и стабилизације мреже НОО-а, као локалних органа и образовања централних органа власти АВНОЈ-а и земаљских органа који ће убрзо постати највиши органи власти будућих федералних јединица писац се у овом делу бави и одговором на питање да ли је конституисање АВНОЈ-а у највиши државни орган завршен процес образовања нове државе и њених органа, односно да ли је тада настала нова држава. Наводећи више изречених мишљења по овом питању, која се могу срести у до сада објављеним правним и историјским делима, Кузмановић се опредељује за став да је „нова народна држава настала у процесу од 1941. до новембра 1945. године, када је окончана свака привременост и када није било никакве дилеме о томе какво ће бити државно уређење Југославије.“

Сматрајући, сасвим оправдано, фактором од изванредног значаја, деловање политичких организација, аутор анализира њихов утицај на стабилизовање услова у новој држави. Време преласка из ратних у редовне, мирнодопске услове живота и рада захтевало је несмањен степен ангажовања ових организација, али по питањима друге природе, те самим тим и на нов, другачији начин. Велики број људских жртава и материјална разарања као последице ратних година захтевале су посебну организацију живота уопште, а посебно политичког, при чему се као најспособнији

носилац те организације јавила КПЈ-е у садејству са Народним фронтом, СКОЈ-ем, АФЖ-ом и синдикатом.

Следећи део рада Рајка Кузмановића односи се на међународне факторе који су утицали на конституисање Привремене народне скупштине ДФЈ у време борбе за међународно признање нове Југославије, Констативујући да Привремена народна скупштина не би била конституисана да савезници нису у више наврата, а посебно на Конференцији у Јалти, инсистирали на формирању заједничке владе и привременог народног представништва које би имало задатак да изврши све припреме за доношење дефинитивне одлуке о државном уређењу Југославије, аутор детаљно говори о односима са савезницима до потписивања Вишког споразума, затим о самим преговорима вођеним између Тита и др Ивана Субашића на Вису и у Београду, као и о остваривању постигнутих споразума и препорука добијених од савезника са Конференције у Јалти.

Трећи део студије *Привремена народна скупштина ДФЈ*, обухвата целовити приказ конституисања и рада Привремене народне скупштине. Овај најобимнији и, обзиром на садржину, централни део рада, започиње објашњењем процеса прерастања АВНОЈ-а у Привремену народну скупштину ДФЈ. Након тога писац веома детаљно обрађује организацију и начин рада Привремене народне скупштине и њених органа Председништва, седам одбора, законодавног, финансијског, имунитетног, мандатног, административног, одбора за молбе и жалбе и одбора представника група и два посланичка клуба.

Будући да је садржај рада Привремене народне скупштине био условљен потребама нове државе која се стварала, а да се као основна јављала потреба за одговарајућим правним системом који би означио смену власти, основни задатак Привремене народне скупштине био је доношење закона. Аутор је обимну законодавну активност Привремене народне скупштине изложио преко добре и прегледне класификације донетих закона, па је у складу са тим извршио правно-политичку анализу а) закона који омогућују конституисање Уставотворне скупштине и учвршћивање политичког стања у земљи; б) закона којима се утврђују основе судства и правног реда у земљи; в) закона којима се регулишу аграрна и валутна питања г) закона и акта којима је учвршћиван међународни положај нове Југославије.

Разматрајући сваки од донетих закона посебно, аутор успешно осветљава низ питања од интереса за законодавни рад Привремене народне скупштине у целини. Тако поменута анализа обухвата поред карактеристика ових закона и принципа које они у својим одредбама садрже и оце-

(⁴) Значајан допринос у осветљавању ових питања према Кузмановићу дали су својим радовима др Бранко Петрановић: *Политичке и правне прилике за време привремене Владе ДФЈ*, (Београд 1964.) и *АВНОЈ — револуционарна смена власти*, (Београд 1976.), затим др Војислав Симовић: *АВНОЈ — правно-политичка студија*, (Београд 1958.) и Слободан Нешовић: *Темељи нове Југославије*, (Београд 1973.), *Иностранство и нова Југославија*, (Београд 1964.) и *Дипломатска игра око Југославије 1944 — 1945*, (Јубуљана 1978.). Иако ови радови обзиром на своја тематска одређења, нису детаљно обрадили питања везана непосредно за Привремену народну скупштину њено оснивање, функционисање и законе које је она донела, они су својом исцрпношћу и научном вредношћу омогућили посредно сагледавање многих питања везаних за ову комплексну проблематику.

не аутора о циљу њиховог доношења и одјеку који су по свом изгласавању имали у јавности, као и њиховом значају за тадашње друштвене прилике, што све указује на њен квалитет и успех ауторових напора да ово сложено питање обради са свих апсеката.

Посебан одељак писац је посветио деловању легалне грађанске опозиције у Привременој народној скупштини. Опозиција, коју су чинили представници предратних политичких странака, присталице свргнуте буржоазије и монархистичког поретка, на чијем челу се налазио Милан Грол, организовано је и са јасно израженом намером учинила све да омете и онемогући рад Привремене народне скупштине. Иако су све ове тежње остале неостварене, јер се опозиција немоћна и неорганизована распала, није без значаја сама њихова појава. У овом делу своје студије Кузмановић даје добар приказ „стратегије” коју је опозиција користила у остварењу својих циљева као и објашњење њених заједничких позиција са католичким и православним клером

Привремена народна скупштина као највиши орган власти нове Југославије била је органски продужетак АВНОЈ-а, иако се по неким формалним обележјима разликовала од њега. Била је једнодома, образована за одређен временски период и са прецизно утврђеним задацима, одликовала се особном структуром посланика, у њој се и преко ње остваривало јединство власти. Особене карактеристике Привремене народне скупштине последица су и њеног односа са Краљевским намесништвом као и мере и начин на који су политичке странке утицале на њен рад. Излагањем и објашњеним тих државно-правних карактеристика Привремене народне скупштине аутор завршава овај део свога рада.

У претпоследњем, четвртном, делу, Кузмановић говори о раду оних органа Привремене народне скупштине који су деловали од закључивања њеног заседања, 26. августа 1945. па до њеног распуштања указом Председништва од 26. октобра исте године. Износећи да је ова Скупштина са успехом извршила поверене јој задатке, што је имало снажног одјека у земљи и иностранству, Кузмановић на неколико страница наводи податке о реаговању домаће и стране штампе које је уследило. При том он констатује да је с једне стране, „иностранство било изненађено стабилношћу, одлучношћу и једнодушношћу револуционарних снага у Југославији”, а с друге, да је „народ био одушевљен што је Привремена народна скупштина донијела законе који су били израз његове воље”.

У даље излагању аутор се задржава на активности Председништва и одбора Привремене народне скупштине до које је дошло после закључивања њеног заседања. Овлашћено да у периодима између два пленарна заседања Скупштине замењује пленум, то ј. делује као „ужа скупштина”, Председништво Привремене народне скупштине је, користећи то право и у погледу законодавне функције, и нарочито у погледу ње, у кратком, двомесечном периоду свог самосталног деловања донело 21. нормативни акт. Сматрајући ову могућност Председништва блиску принципу „делегираног законодавства” и истичући недостатке који су се у раду Председништва

испољили приликом вршења ове функције, Кузмановић закључује да је „без обзира на формално-техничке и остале недостатке, садржај донесених закона одговарао револуционарним променама и тековинама НОБе”.

Мишљења смо да су се у овом делу студије морала наћи размишљања и оцене аутора везане за оправданост овог овлашћења Председништва Привремене народне скупштине и то у смислу одвојеног посматрања политичке од правне оправданости, односно потреба које су конкретне прилике у земљи наметале и, обзиром на и од стране аутора истакнуто начело јединства власти, правног аспекта преношења једне од искључивих, непреносивих и неприкосновених функција представничког тела, функције доношења закона, на било који други орган у друштву.

Пети део студије представља закључна разматрања аутора и прилоге који се односе на састав Привремене народне скупштине, и њених органа, Председништва, Владе, одбора и клуба. У сажетом резимеу Кузмановић излаже основне резултате до којих је дошао проучавајући значај и улогу Привремене народне скупштине у формирању Југословенске државе, закључујући да је „Привремена народна скупштина формирана вољом савезника, али да је исто тако вољом народа преузела функцију револуционарног органа власти и с великим успјехом извршила свој дио посла, који јој је дала историја и тиме дала свој допринос коначном конституисању нове Југославије”.

На крају можемо рећи да студија др Рајка Кузмановића, *Привремена народна скупштина ДФЈ, од АВНОЈ-а до Конституанте*, представља солидан монографски рад чијим се квалитетима могу сматрати: прво, избор предмета истраживања као материје која се односи на важан период ставарања савремене Југославије, а која је до сада проучавана само посредно, и поводом других питања; друго, чињеница да рад садржи целовит, на историјским чињеницама заснован преглед настанка и рада Привремене народне скупштине и бројних унутрашњих и спољних фактора који су имали утицај на рад ове Скупштине, те да представља потпуни и прави одговор на постављени задатак и треће у раду скоро стално присутна исцрпна и вишестрана анализа питања која су разматрана темељно на савесно проученој обимној архивској граби и правно-историјској литератури.

Овом студијом Кузмановић се јавности приказао као аутор способан да из обимне грабе и литературе којом се користи начини добар одбир оних података и чињеница које се за предмет интересовања и изучавања јављају као најбитније, да појаве које истражује сагледа са више аспеката и тиме их свестрано проучи, да након анализе знаних, међусобно различитих гледишта изнесе и аргументовано образложи своје сопствено, да материју систематски излаже јасним и прегледним стилем.

Због свега изнетог, књига о којој смо писали значајан је научни прилог изучавању савремене правне и политичке историје Југославије и њених народа и народности.

Оливера Егић